

MIHA ŠIMAC*

Iz kmetске hiše do baronskega naslova: oris življenja generalmajorja Jerneja Basaja (1719–1784)

IZVLEČEK

Pričujoči prispevek poskuša na podlagi na novo odkritih arhivskih dokumentov in ustrezne literature temeljito prikazati življenjsko pot Jerneja Basaja, ki si je kot preprost kmečki fant, doma iz Kranjske, s prizadevnostjo in izkazano hrabrostjo v vojnih pohodih sredi 18. stoletja utrl pot do generalskega čina in baronskega naslova.

KLJUČNE BESEDE

Jernej Basaj, Habsburška monarhija, Vopovlje, Kranjska, oborožene sile, Vojna krajina, 18. stoletje, Peter Pavel Glavar, vojaška kariera

ABSTRACT

FROM A PEASANT'S HOMESTEAD TO THE TITLE OF BARON: AN OUTLINE OF THE LIFE OF MAJOR GENERAL JERNEJ BASAJ (1719–1784)

Based on newly discovered archival documents and relevant literature, this paper offers a comprehensive presentation of the life of Jernej Basaj. From a humble peasant background in Carniola, Basaj rose to the rank of general and attained the title of baron through his dedication and bravery in the mid-eighteenth-century war campaigns.

KEYWORDS

Habsburg Monarchy, Vopovlje, Carniola, armed forces, Military Frontier, eighteenth century, Peter Pavel Glavar, Jernej Basaj (Bartholomäus Basse(e)), military career

* doc. dr., Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Katedra za zgodovino Cerkev in patrologijo, Ljubljana, Slovenija, miha.simac@teof.uni-lj.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9035-3763>

UVOD

»Kar mož nebesa so poslala,
da večnih nas otmó grobóv, –
vse mati kmetska je zibála,
iz kmetskih so izšli domóv.«
(Simon Gregorčič, *Kmetski hiši*)

Leta 1921 je v angleščini izšla knjiga z naslovom *Styria cut into pieces, two memorials*. Avtor knjige, pravni zgodovinar in numizmatik Arnold Luschin pl. Ebengreuth (1841–1932), je v njej objavil tudi nekaj drobtinic o vidnih in uspešnih možeh, ki so izhajali iz Kranjske in so se iz kmečkih vrst povzpeli do uglednih položajev. Tako v knjigi med drugim beremo: »/.../ bila sta dva mlada kmeta iz Gornje Kranjske, ki sta v avstrijski vojaški službi postala barona; in sicer general Jernej Basé (originalno Basey, † 1784) in priznani matematik Jurij Vega († 1802).«¹ Če je slednji posebej znan tako v slovenskem kot širšem, evropskem prostoru, pa je bilo o Basaju prelitega nekoliko manj črnila. Njegovo ime se največkrat pojavlja v povezavi s slovitim duhovnikom in čebelarjem Petrom Pavlom Glavarjem (1721–1784). Tega so namreč kot nezakonskega otroka dali v rejniško družino Basajevih v Vopovlje, tako da sta bila Jernej Basaj in Peter Pavel Glavar pobratima, ki sta vse življenje ostala tesno povezana.² A če se je mlajši Peter Pavel odločil za duhovniški poklic, je starejši Jernej sanjal o vojaški karieri, kjer je nato z vztrajnostjo in trudom dosegel čin generalmajorja in baronski naslov.³ Ti dosežki niso ostali neopaženi in tudi v domačih Vopovljah so se radi postavili z njim. Tako ne preseneča podatek, da so ga v predstavitvi kraja navedli tudi v *Leksikonu Dravske banovine*: »Tu rojen general pl. Basaj Jernej (1719–1784), komandant Vojne krajine v Karlovcu.«⁴ Ob tem bi pričakovali, da so se podrobneje posvetili njegovi vojaški karieri, a je Basaj ostal v senci bolj znanega Petra Pavla Glavarja, saj so o njem navadno pisali le Glavarjevi biografi⁵ in pisatelji, ki so se lotili prikazovanja Glavarjevega življenja. Basajevo ime denimo najdemo v Jurčičevih *Rokovnjačih*, v svoje pripovedi

pa sta ga vtkala tudi Ivan Pregelj⁶ in Ivan Sivec.⁷ Slednji je leta 2024 generalu Basaju posvetil svoj najnovejši roman *Vse generalove skrivnosti*.⁸

Vendar je treba reči, da na Basaja zgodovinarji oziroma raziskovalci vojaške zgodovine vendarle niso povsem pozabili. Pokojni generalmajor Marijan F. Krajnc ga je denimo omenil v svoji knjigi *Slovenska vojaška inteligenca*,⁹ na spletnem portalu pa je Jernej Basaja uvrstil celo na seznam kandidatov »prvih« slovenskih generalov.¹⁰ Tovrstno sestavljanje seznamov »prvih« je seveda vprašljivo, a dejstvo je, da je bil Basaj v širšem krogu izpostavljen z namenom, da bi ga podrobneje predstavili. Skoraj sto let poprej, leta 1914, je imel podobno željo že direktor tedanjega muzeja Rudolfinum, dr. Josip Mantuani (1860–1933). V arhivu Narodnega muzeja Slovenije lahko danes najdemo mapo dokumentov,¹¹ ki izpričuje direktorjevo predanost raziskovanju življenjske poti Jerneja Basaja. Med zapisi najdemo poizvedbo, ki jo je naslovil na Vojni arhiv na Dunaju, v njej pa tudi željo, da bi temu slavnemu sinu Kranjske postavili dostojen spomenik (»/.../ ein würdiges Monument errichtet werden«).¹² Del tovrstne korespondence oziroma direktorjevih poizvedb najdemo tudi v avstrijskih arhivih.¹³ Iz njih je mogoče razbrati, da se je prav na podlagi Mantuanijeve radovednosti in s pomočjo arhivskih virov razkrilo, da so Jernej Basaja v vojaških dokumentih in literaturi zapisovali v različnih oblikah, denimo kot: *Pahseyi*,¹⁴ *Passée*,¹⁵ *Bahsse*¹⁶ in *Basse(e)*. Prav slednji zapis je Mantuaniju potrdil, da gre za pravo, iskano osebo.¹⁷ Zanimivo je, da generala pod primkom *Passe* najdemo tudi v leksikonu hrvaškega plemstva¹⁸ ter v Schmidt-Brentanovem seznamu cesarskih generalov.¹⁹

1 »/.../there were two young peasants besides, from Oberkrain, who came to be made barons in austrian military service, General Bartholomäus Basé (originally Basey, † 1784) and the renowned mathematician Georg Vega († 1802)« (Luschin von Ebengreuth, *Styria*, str. 56).

2 Glavan in Maček, *Glavarjeva rejniška družina*, str. 55–56.

3 Prim. Gruden, *Zgodovina*, str. 952.

4 *Krajevni leksikon dravske banovine*, str. 192.

5 Prim. Rechfeld, Peter Glavar, str. 29–42; Vrhovec, *Slavni Slovenci*; II. Peter Pavel Glavar, str. 352–360; Benedik, *Glavarjeva življenjska pot*, str. 81–92.

6 Prim. Pregelj, *Peter Pavel Glavar*.

7 Prim. Sivec, *In večno bodo cvetele lipe*.

8 Sivec, *Vse generalove skrivnosti*.

9 Prim. Krajnc, *Slovenska vojaška inteligenca*, str. 69.

10 Krajnc, *Zgodovinski spomin* (<https://freeweb.t-2.net/Vojstvo/Z25-sloint-dodatno.html> (14. 6. 2023)).

11 NMS, arhiv, šk. 1914/3, št. 286. – Za pomoč pri tem raziskovanju se zahvaljujem dr. Jerneju Kotarju.

12 Prav tam, dopis 610/1914, An das k. u. k. Kriegsarchiv Wien, 17. 8. 1914.

13 Prim. AT ÖSTA/AVA, Adel HAA AR 48.22, Basse 1779.

14 Prim. AT ÖSTA/KA, Pers MLST I GIR 4, Ktn. 5604, ST, Monats Tabelle November 1758.

15 Wrede, *Geschichte*, Bd. 5, str. 270; prim. AT ÖSTA/KA, Pers MLST I GIR 4, Ktn. 5604, ST, Monath-Tablelle, Aprilly 1762.

16 Prim. AT ÖSTA/KA, Pers MLST I GIR 4, Ktn. 5604, ST, Monats Tabelle April 1762.

17 NMS, arhiv, šk. 1914/3, št. 286, dopis št. 610/1941, And die Direktion, 10. 9. 1914.

18 Prim. Bojničič, *Der Adel*, str. 231.

19 Schmidt-Brentano, *Kasierliche*, str. 9.

Nazadnje se je z raziskovanjem Basajeve usode ukvarjal Rajmund Lampreht, ki je na podlagi gradiva iz Vojnega arhiva na Dunaju uspel skicirati nekatere pomembne dogodke iz Basajeve vojaške kariere po letu 1758. Za obdobje pred tem letom pa je Lampreht v svojem zapisu ugotavljal: »Starejši dokumenti se niso ohranili. Tako ni mogoča rekonstrukcija njegove vojaške kariere pred letom 1758.«²⁰ Res je, da kakih tabel enot za to obdobje ni ohranjenih, vendar ob podrobnem pregledu dokumentov, povezanih z generalom Jernejem Basajem, ter zlasti listin, povezanih z njegovim povišanjem v plemstvo in pozneje v baronstvo, odkrijemo prav te dragocene informacije, ki naposled celovito prikažejo njegovo vojaško kariero od preprostega vojaka do generala in plemiča. Pričujoči prispevek ima tako namen na podlagi teh arhivskih odkritij, pregledanih vojaških dokumentov in literature širši javnosti orisati zanimivo vojaško kariero kranjskega fanta.

MLADA LETA

23. avgusta 1719 je takratni cerkljanski kaplan Jakob Vidmar v krstno matično knjigo zapisal, da so tega dne v farno cerkev prinesli dečka, ki je ob krstu dobil ime Jernej. Deček je bil rojen v družini kmeta Jerneja Basaja (*Wassei*) in matere Marine (Marije). Za krstna botra sta šla Matevž Šuštar (*Schusthar*) in Magdalena Basaj (*Wasseika*). H krstnemu kamnu so ga prinesli z Basajeve kmetije v Vopovljah (*ex Vopoule*).²¹ Naselje, ki leži jugovzhodno od Cerkelj, se v listinah prvič omenja že pred letom 1238, zapisano kot *W^oppolach*,²² in je ves čas, kakor še danes, sodilo v župnijo Cerklje na Gorenjskem. Ta se je, kakor je navajal Ivan Lavrenčič, raztezala »/.../ tri dobre ure hodâ na dolgo in široko med sosednimi jej farami: kokrsko na severu, preddvorsko na zahodu in vodiško na jugu, na jugovzhodu pa komendsko in tunjiško ter Šenturško Goro na vzhodni strani.«²³ In prav iz jugovzhodne smeri, iz komendske fare, so v Vopovlje k družini Basajevih, ki so ji po domače rekli Jeras, leta 1721 prinesli v rejo novorojenega dečka, krščenega za Petra Pavla Glavarja.²⁴ Številna kmečka družina ga je vzela za svojega in Glavar je

odraščal v krogu še sedmih otrok. Najtesnejše vezi je stkal z dve leti starejšim Jernejem.²⁵ Oba sta bila sprva deležna domače kmečke vzgoje, a sta že kmalu pokazala tudi »uka žejo«, kar je pomenilo, da so na kmetiji razmišljali o možnosti nju-nega nadaljnega izobraževanja. Ivan Vrhovec je zapisal: »Ko je imel Jarnej [sic] deset let, poslal ga je oče v Ljubljano v šolo, Petru pa je izročil skrb za jedino kravico, ki je bila pri hiši.«²⁶ Zdi se, da je to povzel po Rechfeldovem zapisu, v katerem tudi beremo, da je Jernej odšel v Ljubljano v starosti desetih let.²⁷

Vsi Glavarjevi biografi poudarjajo, da je Jernejev odhod v Ljubljano k želji po izobraževanju pritegnil tudi Petra Pavla. Oba sta potem stanovala v Ljubljani pri sorodnikih.²⁸ Zanimivo pa je, da doslej pregledano arhivsko gradivo o ljubljanskih dijakih, ki je sicer resda ohranjeno le fragmentarno, ne postreže posebej s podatki o Basaju. Jerneja Basaja tako v *Kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete* doslej ni bilo mogoče najti; še najbližje njegovemu priimku je, kakor ugotavlja Monika Deželak Trojar, zapis: *Bassel Joannes*.²⁹ Tako do sedaj pregledano ohranjeno gradivo ne podaja dodatnih informacij o njegovem ljubljanskem izobraževalnem obdobju. Glavarjevi biografi poudarjajo, da je Jernej šolanje nadaljeval v Gradcu, kamor je nato prišel tudi Peter Pavel.³⁰ A če o šolanju slednjega največ podatkov izvemo iz listine z dne 8. januarja 1742³¹ in ga pod imenom *D. Jeras Petrus, Civis, Carniolus, Labacensis* najdemo tudi v graški matriki,³² o Jerneju Basaju vemo nekoliko manj. Presenetljivo pa graška matrika za akademsko leto 1739/1740 postreže z naslednjim zapisom: »*Ex Poesi: Bassey Bartholomaeus, Plebejus, Carniolus, Lacovicensis*«,³³ ki bi se lahko nanašal na Jerneja Basaja. Monika Deželak Trojar ob tem sicer izrecno opozarja na nekatere moteče zadeve. Če bi šlo v tem zapisu res za Glavarjevega pobratima, preseneča, da je bil Jernej vpisan med učence razreda »poetike«. Možno bi sicer bilo, da je prekinil študij v Ljubljani in ga pozneje nadaljeval v Gradcu, a ob njegovi starosti je to neko-

20 Lampreht, *General Jernej Basaj*, str. 3.

21 NŠAL, ŽA Cerklje na Gorenjskem, Matične knjige, R 1710–1726, str. 103.

22 Prim. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 1200.

23 Lavrenčič, *Zgodovina*, str. 1.

24 »*Majus 2da baptizatus est Petrus Paulus filius illegitimus Bartholomaei Glover et Mariae concubinae ejus. Levantibus Paulo Glozer et Vrsula Tollerin. Per me Josephi Irlich vicarius.*« Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, str. 394.

25 Glavan in Maček, Glavarjeva rejniška družina, str. 53–54.

26 Vrhovec, Peter Pavel Glavar, str. 354.

27 Rechfeld, Peter Glavar, str. 31.

28 Prim. Škafar, Glavarjeva pastoralna dejavnost, str. 96; Benedik, Glavarjeva življenjska pot, str. 84.

29 Prim. SI AS 1073, II/51r, str. 673.

30 Prim. Benedik, Glavarjeva življenjska pot, str. 84; Rechfeld, Peter Glavar, str. 31–32.

31 Prim. Benedik, Glavarjeva življenjska pot, str. 84; izvirnik: AGB, f. 1/34. – Za posredovano informacijo se zahvaljujem mag. Štefanu Petkovšku.

32 Prim. Andritsch, *Die Matrikeln*, str. 159.

33 Andritsch, *Die Matrikeln*, str. 171.

liko presenetljivo. Tudi kraj »Lacovicensis« niso Vopovlje, temveč Lahovče.³⁴ Vse te predpostavke in razmišljanja pa še dodatno omaje odkrit podatke v vojaških dokumentih, kjer piše, da je Jernej Basaj v resnici že marca 1738 oblekel vojaško suk-njo.³⁵ O tem, da ga je bolj mikalo vojaštvo kakor šolske knjige, so sicer pisali že Glavarjevi biografi. Rechfeld je tako denimo zapisal: »Jernej Basaj je že drugo leto po Glavarjevem prihodu zapustil mesto Gradec in se odpovedal študiju. Bolj kot Minerva ga je vedno privlačil Mars in nekega dne se je povsem nepričakovano kot pisar (Fourier) vpisal v hrvaški pehotni polk, ki je korakal skozi Gradec, ter odšel z njim.«³⁶ Resničnost je bila seveda nekoliko manj poetična, saj se Jernej kot še ne 19-letni fant takrat ni priključil nobeni enoti, ki bi korakala skozi mesto, še manj, da bi kar takoj postal pisar. V vojaške vrste tudi ni stopil v nobenem od notranjeavstrijskih garnizonov, pač pa se je znašel med prostovoljci, ki so se vojaškim vrstam pridružili v Vojni krajini.³⁷

VOJNA KRAJINA

Zametki Vojne krajine³⁸ kot obrambnega pasu v boju proti osmanskemu osvajalcu sicer segajo že v čas Matije Korvina v 15. stoletje, temeljiteje pa jo je začel urejati cesar Ferdinand I. (1558–1564). V obrambo meja proti Osmanskemu cesarstvu, ki se je po padcu Konstantinopla leta 1453 vse bolj širilo, so bile vpete tudi vse dežele Notranje Avstrije (Kranjska, Koroška, Štajerska), ki so zato postopoma prevzemale tudi finančno breme vzdrževanja čet in trdnjav na Hrvaškem.³⁹ V času osmanske ekspanzije, zlasti po padcu Like (1528), so se pred to nevarnostjo na opuščena območja Slavonije, Hrvaške, pa tudi Kranjske (t. i. žumberški distrikt) naseljevali ubežniki, ki jih danes poznamo pod imenom Vlahi oziroma uskoki. Ti

so postopoma postajali pomemben člen obrambe cesarskih dežel ter so sooblikovali utrjevanje in razvoj Vojne krajine.⁴⁰ Kralj Ferdinand I. jim je denimo že leta 1538 izdal privilegij, v skladu s katerim so bili za 20 let oproščeni davka na zemljišče, lahko so imeli lastne poveljnike, pripadala jim je pravica, da so obdržali del morebitnega plena, v primeru vojnih spopadov pa so se morali proti plačilu odzvati na sklic vojske.⁴¹ Pozneje so vladarji tem privilegijem dodali še druge (na primer leta 1630 *Statua Valachorum*), kar je bilo dovolj privlačno za nove naseljence na ozemlju Vojne krajine.⁴² Gruden je o uskokih med drugim zapisal: »Bili so vojaki po poklicu, najeti in plačani od stanov; in boj proti Turkom jim je bil glavno opravilo.«⁴³ Kljub temu da niso bili vselej zanesljivi, so se uskoki postopoma vključevali v nadaljnjo izgradnjo obrambne organizacije Vojne krajine in vse bolj uspešno zavirali osmansko prodiranje. Tudi habsburška hiša se je vse bolj zavedala pomembnosti učinkovitejšega obrambnega pasu in se dejavno vključevala v njegovo izgradnjo. Tako so na podlagi trdnih dogovorov o financiranju leta 1578 v Brucku na Muri (Bruck an der Mur) notranjeavstrijski deželni stanovi v dogovoru z nadvojvodo Karlom II. (1564–1590) sklenili temeljiteje popraviti nekatere utrdbe. Ob tem so resno načrtovali tudi izgradnjo nove trdnjave, ki bi pomenila močno oviro osmanskemu napredovanju. 13. julija 1579 so začeli graditi novo trdnjavo, ki so jo po ustanovitelju, nadvojvodi Karlu II., poimenovali Karlovec.⁴⁴ Dežela Kranjska je morala še vse desetletje prispevati sprva delavce, pozneje pa še finančna sredstva za izgradnjo.⁴⁵ Utrdbeno mesto Karlovec,⁴⁶ v katerem so prebivalci dobili posebne lastninske pravice ter se je ponašalo s pravico do letnih in tedenskih sejmov, je Notranji Avstriji kaj kmalu predstavljalo posebno varnostno zagotovilo, posledično pa je Karlovec postajal tudi upravno in vojaško središče Hrvaške vojne krajine.⁴⁷

V 17. stoletju so relativni mir v Vojni krajini vznemirjali roparski vpadi posameznih sovražnikovih enot. Slabša pripravljenost na morebitne večje vojaške vdore pa se je kazala tudi pri opuščanju vzdrževanja utrd in skrbi za tamkajšnje enote. V takšnem latentnem vojnem stanju

34 Deželak Trojar, Nekaj raziskovalnih izsledkov (21. 3. 2023 – Elektronsko pismo hrani avtor). – Dr. Moniki Deželak Trojar se ob tej priložnosti iskreno zahvaljujem za vse izsledke.

35 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 8.

36 »Bartholomäus Bassaj hatte indessen schon im zweiten Jahre nach der Ankunft unsers Glavar die Stadt Gratz verlassen und den Studien entsagt. Ihn hatte von jeher Mars mehr als Minerva angesprochen, und ganz unerwartet ließ er sich eines Tages bei einem durch Gratz durchmarschirenden croatische Regimente als Fourier anwerben und zog auch mit demselben sogleich ab« (Rechfeld, Peter Glavar, str. 33).

37 Prim. AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5.

38 O podrobnejši zgodovini razvoja Vojne krajine gl. delo Franca Vaničeka v štirih zvezkih (Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, Bd. 1–4). Gl. tudi Rothenberg, *The Military Border in Croatia, 1740–1881*.

39 Simoniti, *Vojaška organizacija*, str. 228–232.

40 Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 133.

41 Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 133.

42 Prim. Simoniti, *Turki*, str. 142.

43 Gruden, *Zgodovina*, str. 594.

44 Holjevac, *Ogulinska pukovnja*, str. 25–26.

45 Simoniti, *Turki*, str. 186.

46 O Karlovcu gl. tudi Lopašić, *Karlovec*.

47 Simoniti, *Turki*, str. 186; Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 133.

Trdnjava Karlovec (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/Renaissance_star-shaped_fortress_in_Karlovec%2C_Croatia_%28designed_in_1774%29.jpg).

je Vojna krajina pričakala tudi leto 1683, ko je zares izbruhnila vojna in so osmanske čete korakale proti Dunaju ter ga neuspešno oblegale. Kljub temu neuspehu je ta t. i. druga dunajska vojna divjala še vse do leta 1699, ko je bila naposled v Sremskih Karlovcih podpisana mirovna pogodba, s katero je Osmansko cesarstvo izgubilo skorajda vso Ogrsko.⁴⁸ Cesarstvo je tedaj denimo pridobilo Slavonijo ter dele Srema in Like; vse te nove kraje so ob različnih izzivih, težavah in uporih postopoma vključevali v obrambni sistem Vojne krajine.⁴⁹ Po miru v Požarevcu leta 1718 pa se je že začela postopna temeljita reforma in reorganizacija Vojne krajine, v kateri so vsa področja življenja urejale vojaške oblasti.⁵⁰

V VOJAŠKI SUKNJI

Finančno breme vzdrževanja Vojne krajine je bilo tedaj še vedno na ramenih notranjeavstrijskih

skih dežel, a so njihovi deželni stanovi dobili pravico, da njihovi deželani v krajinah zasedejo pomembnejša častniška in uradniška mesta.⁵¹ Še več, Gruden je zapisal, da so Vojno krajino šteli za »izobraževališče najslavnejših avstrijskih generalov 16. in 17. stoletja«; pri tem navaja Ivana Kacijanarja (1491–1539), Ivana Lenkoviča († 1569) ter Herberta (Herbarda) Turjaškega (1528–1575).⁵² Pri tem mnenju ni osamljen, saj je tudi še v 18. stoletju prenekateri uspešen cesarski vojaški poveljnik dragocene vojaške izkušnje pridobival v enotah, ki so delovale v Vojni krajini. Med njimi gre omeniti vsaj poznejšega slovitega vojskovodjo Ernsta Gideona Laudona (1717–1790).⁵³

Med tistimi, ki so si uspehe in napredovanja prislužili z vodenjem krajiških enot, se je znašel tudi Benvenuto Sigmund grof Petazzi⁵⁴ (Petač) Socerbški (1699–1784). Izhajal je iz vplivne tržaške plemiške družine in se že zgodaj odločil za vojaški stan. Leta 1733 je postal žumberški kapetan (stotnik),⁵⁵ pozneje pa je napredoval vse do feldcajgmojstra (*Feldzeugmeister*).⁵⁶ Med letoma 1754 in 1763 je bil prav Petazzi tudi poveljujoči general karlovskega generalata.⁵⁷

Leta 1738 so bili karlovški krajišniki organizirani še kot mejna milica (*Grenz-Miliz*). Delovali so v več samostojnih pehotnih stotnijah (vsaka po približno okoli 200 mož) ter več huzarskih konjeniških stotnijah oziroma eskadronih.⁵⁸ Kot se zdi, je Basajevo prvo srečanje z vojaškim stanom potekalo v okviru enote pod Petazzijevim poveljstvom. O tem je nekaj besed zapisal prav grof Petazzi in navedel, da je Jernej Basaj leta 1738 v karlovskega generalatu kot prostovoljec vstopil v vojaško službo: »Gospod Basaj je kot prostovoljec od leta 1738 začel služiti v karlovskega generalatu.«⁵⁹ Arhivski dokumenti, kakor že omenjeno, res razkrijejo, da je to storil 1. marca 1738.⁶⁰

51 Štih in Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 225.

52 Gruden, *Zgodovina*, str. 594.

53 Podrobneje o njem glej Malleson, *Loudon: A sketch of the Military Life*. – V slovenščini je Martin Molek generalu posvetil knjižico že leta 1886 (Molek, *General Laudon*).

54 O družini Petazzi gl. Turk, *Nekaj drobcev*, str. 531–546.

55 Lopašič, *Žumberak*, str. 31. – Zanimivo je, da isti avtor v seznamu poveljnikov navaja, da je Petazzi to postal šele leta 1737 (prim. Lopašič, *Zapovednici vojske*, str. 467).

56 Schmidt-Brentano, *Kasierliche*, str. 74.

57 Kussan, *Kratka povijest*, str. 41.

58 Prim. *Oesterreichischer Erbfolgekrieg*, Bd. I, str. 496. – Za opozorilo na ta zapis, kakor tudi za vso pomoč pri raziskovanju Basajeve vojaške poti, se iskreno zahvaljujem zgodovinarju Klemenu Lužarju.

59 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5: »/.../ herr von Basse von anno 1738, da er in den Carlstädter generalat als volonteur angefangen zu dienen l.../«.

60 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 8.

V VOJNIH LETIH 1738–1739

Jernej Basaj se je pri enoti mejne milice znašel v času, ko se je habsburški cesar Karel VI. (1711–1740) neuspešno bojeval proti Osmanskemu cesarstvu. Leta 1735 sta se namreč začeli rusko-turška vojna, ki so jo sprožili nenehni pohodi krimskih Tatarov na rusko ozemlje, ter osmanska vojna s Perzijo. Cesar Karel VI. je namreč leta 1726 podpisal zavezniško pogodbo, po kateri je bil v primeru napada na Rusijo dolžan poslati kontingent vojaštva, kar so na ruskem dvoru po začetku vojne s Porto tudi pričakovali. V resnici je pogodba veljala le, če bi bila Rusija napadena, kar pa v danem primeru ni bila. Po drugi strani pa so na Dunaju upali, da se bodo ob priključitvi Rusiji lahko dokopali do ozemlja v Bosni in Srbiji. Med ruskim in dunajskim dvorom so stekla obsežna pogajanja tudi o delitvi osmanskih ozemelj, po katerih naj bi habsburškemu vladarju poleg Bosne in Srbije pripadli še deli Vlaške in Moldavija.⁶¹ Poveljstvo na področju Hrvaške in s tem Vojne krajine je bilo jeseni 1736 zaupano princu Josefu Friedrichu von Sachsen-Hildburghausnu (1702–1787). Toda vojna ni potekala po cesarskih željah, saj so se upi generalov po hitrem zasedanju Bosne izjalovili že v banjaluški bitki 4. avgusta 1737.⁶² V zadnji fazi vojne so avstrijske sile v spopadu s številčnejšim nasprotnikom med 21. in 22. julijem 1739 doživele še poraz v bitki pri Grocki,⁶³ čemur je sledilo obleganje Beograda in 18. septembra 1739 podpis beograjskega mirovnega sporazuma. Po njem je bil Beograd za Dunaj dokončno izgubljen, Osmansko cesarstvo pa je dobilo celo Banat.⁶⁴

Prav v zadnjem obdobju omenjene nesrečne vojne se je v sestavu korpusa feldcajgmojstra, princa Sachsen-Hildburghausna, pod Petazzejevimi poveljstvom na bojišču znašel tudi Jernej Basaj in najbrž prav tam doživel ognjeni krst. Zdi se, da se je Basaj tedaj dovolj dobro izkazal, saj je to zgledno sodelovanje omenil v vseh svojih prošnjah, naslovljenih na cesarsko pisarno.⁶⁵ Ta podjetnost mladega Basaja pa se je dejansko obrestovala šele, ko je bil v začetku leta 1742 prvič povišan ter je dosegel podčastniški čin pisarja (*Fourier*).⁶⁶ Kot takšen je bil odgovoren za namestitve in opremo, moral pa je opravljati še službo

ordonanca ter pisarja mesečnih poročil o stanju enote, umrlih, premeščenih, na novo sprejetih itd.⁶⁷ Iz povedanega torej sledi, da v času, ko je njegov pobratim Peter Pavel Glavar iskal odgovor na vprašanje o svojem izvoru ter ob tej priložnosti prišel v Senj, tam Jerneja ni srečal kot častnika,⁶⁸ pač pa je bil Basaj le na prvi stopnički vojaške kariere. Vendar takrat zaupane mu službe ni mogel opravljati prav dolgo, saj je bil to že čas, ko je divjala t. i. nasledstvena vojna.

BASAJ V NASLEDSTVENI VOJNI

Smrt cesarja Karla VI. oktobra 1740 je kljub pragmatični sankciji, za katero si je prizadeval vsa zadnja leta svojega življenja, sprožila novo, t. i. avstrijsko nasledstveno vojno⁶⁹ (1740–1748). Mlada cesarjeva hči Marija Terezija (1717–1780) je ob prevzemu prestola našla kaj klavrne razmere, ki jih je takole ocenila: »Bila sem brez denarja, brez kredita, brez vojske in brez sveta; ljudstvo v stolnem mestu je bilo razbrzdano in uporno, vse v razsulu.«⁷⁰ Vladarica je tako morala pričeti z uvajanjem korenitih reform, ki niso obsegale le področja politične in državne uprave, šolstva, pravosodja in Cerkve, pač pa so bile še kako potrebne zlasti v vojski.⁷¹

Nasprotniki, sprva le v podobi bavarskega vojvode Karla Albrehta (1697–1745) in pruskega kralja Friderika II. (1740–1786), so se po avstrijskem porazu v bitki pri Molwitu leta 1741 začeli le še krepiti, svoje politične in ozemeljske interese pa sta poleg Bavarske in Prusije izkazali še Francija in Španija. Marija Terezija je kljub temu, ob sicer medli podpori Velike Britanije in ogrskih stanov, z vojsko v veliki meri obranila cesarstvo.⁷²

Na bojnih poljanah na Češkem, Bavarskem in v Italiji so se v prvem letu vojne prvič pojavili krajišniki, ki so se, skupaj s pandurji barona Franza von der Trencka (1711–1749),⁷³ spričo svoje učinkovitosti, pa tudi z brutalnim plenjenjem in odnosom do civilnega prebivalstva, zapisali v spomin vseh vojskujočih se strani. Prav te neregularne enote iz Vojne krajine so povzročile, da so se te

61 Povzeto po Angeli, *Der Krieg*, str. 253–257.

62 Podrobneje o bitki gl. diplomsko delo Admirja Avdića: *Avstrijsko-turška vojna na področju Bosne 1737–1739: banjaluška bitka 4. avgusta 1737*.

63 O bitki gl. Wheatcroft, *The Enemy*, str. 240–242.

64 Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 182.

65 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5; AT ÖStA/AVA Adel HAA AR 48.22, Basse, 1779, fol. 2v.

66 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 8.

67 Wrede, *Geschichte*, Bd. I, str. 84.

68 Prim. Benedik, Glavarjeva življenjska pot, str. 85.

69 Podrobneje o vojni gl. *Oesterreichischer Erbfolgekrieg*, Bd. 1–9; Anderson, *The War*.

70 Gruden, *Zgodovina*, str. 940.

71 Prim. Stergar, Uvedba, str. 455–456. Podrobneje o reformah, oboroženih silah in razvoju gl. Duffy, *The Army of Maria Theresa*.

72 Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 196–197.

73 Med številnimi prispevki o zloglasnem baronu, nastalimi v zadnjih letih, gl. Krueger: *The Many Lives*, str. 34–57. O baronu Trencku in njegovih pandurjih v angleških časopisih gl. tudi Balić, Baron Franz von der Trenck, str. 449–472.

Genova 1746 (<https://www.abebooks.co.uk/maps/Prospect-City-Genoa-HARRIS-John/30529511565/bd#&qid=1&pid=1>).

t. i. lahke enote, ki so nasprotniku učinkovito ogrožale oskrbovalne poti, v spopadih pa oteževale manevriranje težki pehoti, uveljavile v tolikšni meri, da so jih v sestav oboroženih sil uvažale vse tedanje evropske armade.⁷⁴

Poleti 1743 so bili denimo v sestavu renske armade tudi eskadroni Varaždincev in pripadniki tedaj še mejne milice iz Like, pa tudi Trenkovi pandurji niso manjkali. Podmaršal Johann Leopold Bärnklaus (1700–1746) je tedaj s svojimi enotami deloval na Bavarskem. Pridružile so se jim okrepitve z območja Vojne krajine, približno 5000 mož karlovških in varaždinskih obmejnih milic, med njimi pa so bili tudi Ličani in karlovški huzarji, ki so sredi avgusta 1743 oblegali Ingolstadt.⁷⁵ V njihovem sestavu so bile tudi Petazzijeve enote, med njimi Jernej Basaj, ki izrecno omenja vdor na Bavarsko in obleganje ter zavzetje Ingolstadta. Skupaj z drugimi krajišniki se je Basaj udeležil tudi prečkanja Rena ter bojov s Francozi pri Wissembourgu in Lauterbourgu v Alzaciji. Jernej Basaj se je, kakor piše, posebej proslavil z drznostjo v bojih pri Savernu.⁷⁶

Jernej Basaj sicer ne omenja drugih, manjših spopadov, denimo pohodov v Šleziji, v katere so

bili vpleteni Petazzijeve močje,⁷⁷ izpostavi pa svojo udeležbo v sestavu italijanske armade v bojnem pohodu proti Genovi in Provansi leta 1746.⁷⁸ Toda tedaj ni bil več le pisar, pač pa ga je 9. maja 1746 spričo njegove spretnosti in izkazanega poguma takratni poveljnik karlovškega generalata Leopold baron Scherzer (1707–1754) povišal v podporočnika.⁷⁹ Kot takšen je, poleg drugih enot, septembra 1746 skupaj z ostalimi 1318 Petazzijevimi slunjskimi fanti sodeloval pri obleganju in osvojitvi Genove.⁸⁰

Prav pred Genovo je prišlo sporočilo, da je bil 20. septembra 1746 Benvenuto Sigmund grof Petazzi povišan v generalmajorja.⁸¹ Takrat je novopečeni general iskal adjutanta in ga našel v Jerneju Basaju. Petazzi je o tem 20. januarja 1769 v Ljubljani med drugim zapisal: »Ko sem bil leta 1746 v bojih pri Genovi milostno povišan v generalmajorja in sem iskal (potreboval) sposobnega adjutanta, v vsem karlovškem generalatu nisem našel bolj marljivega in sposobnega kot Jerneja Basaja.«⁸² Kot generalov adjutant se je Basaj torej znašel v enotah, ki so vdrle v francosko Provanso. 30. septembra so čete v petih kolonah pod zašči-

⁷⁴ Rothenberg, *The Military Border*, str. 19–20.

⁷⁵ Podrobneje o tem gl. Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 357–360.

⁷⁶ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.22, Basse, 1779, fol. 2v.

⁷⁷ Prim. Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 375–378.

⁷⁸ Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 375–378.

⁷⁹ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5.

⁸⁰ Prim. Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 391.

⁸¹ Schmidt-Brentano, *Kasierliche*, str. 74.

⁸² AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5.

to topov prečkale reko Var. Zadnji, peti koloni, ki je bila sestavljena iz treh bataljonov (liškega, ogulinskega in slunjskega), je poveljeval novopečeni generalmajor Petazzi. Po prečkanju reke je napadel in zavzel francoske položaje na St. Laurentu. Francozi so se umaknili v Antibes, kamor so 4. decembra prispele tudi cesarske sile. Mesto so sicer neuspešno oblegale do začetka februarja 1747.⁸³ Jernej je, kakor omenja sam, sodeloval tudi pri teh vojaških operacijah.⁸⁴ Iz Petazzijevega zapisa pa izvemo, da Basaj ni bil aktiven le v času bojnih pohodov, pač pa se je z zavzetostjo in prizadevnostjo izkazal tudi v času reform,⁸⁵ ki jih je v Vojni krajini v teh vojnih letih izpeljal princ Sachsen-Hildburghausen.⁸⁶ Medtem ko so se krajišniki bojevali na različnih bojiščih, je namreč v Vojni krajini prihajalo do občutnih reform. Že leta 1745 so denimo tako preuredili varaždinski generalat, kjer so ustanovili dva graničarska oziroma krajiška pehotna polka in en huzarski polk.⁸⁷ Leta 1746 pa so preuredili še karlovški generalat. Princ Sachsen-Hildburghausen je iz dotodanjih huzarskih in pehotnih stotnij formiral štiri regularne krajiške oziroma graničarske pehotne polke in osem huzarskih eskadronov oziroma stotnij. Takrat so bili ustanovljeni: graničarski pehotni polk *Guicciardi*, poznejši Lički graničarski pehotni polk št. 1,⁸⁸ graničarski pehotni polk *Herberstein*, pozneje imenovan Otočanski graničarski pehotni polk št. 2,⁸⁹ graničarski pehotni polk *Dillis*, poznejši Ogulinski graničarski pehotni polk št. 3,⁹⁰ in graničarski pehotni polk *Petazzi*, poznejši Slunjski graničarski pehotni polk št. 4.⁹¹

Enote so bile sprva poimenovane po svojih imejteljih; tako je Jernej Basaj kot podporočnik tedaj služil v novoustanovljenem Petazzijevem oziroma Slunjskem graničarskem pehotnem polku št. 4. Polk je ob ustanovitvi nabiral rekrute iz severovzhodnih koncev karlovškega generalata, nekdanjih kapitanij Barilovič, Slunj in Žumberak. Ob ustanovitvi je imel Petazzijev polk štiri

bataljone, vsakega so sestavljale štiri stotnije. Vsaka stotnija je štela okoli 240 mož, od tega 4 častnike, 24 podčastnikov ter 203 prostakov oziroma vojakov. Skupno je polk Petazzi sicer razpolagal s 5215 za boj sposobnimi krajišniki, ki pa niso bili vsi tudi mobilizirani v aktivno vojaško službo.⁹² V sestavu te enote je služboval tudi podporočnik Jernej Basaj, ki ga je v začetku februarja 1748 doletela nova čast – povzpel se je še za »klin« višje v vojaški hierarhiji in postal nadporočnik. V tem činu je dočakal konec avstrijske nasledstvene vojne, ki se je končala s podpisom mirovne pogodbe 18. oktobra 1748 v Aachnu.⁹³

V KARLOVŠKEM GENERALATU

Nadporočnik Basaj je prve tedne miru torej preživeljal v sestavu Petazzijevega polka v Vojni krajini, pri čemer je treba izrecno poudariti, da polk ni predstavljal le vojaške formacije, marveč tudi teritorialno-administrativno upravno celoto, odgovorno za vsa področja civilne uprave, ekonomije in sodstva. Polkovni poveljniki so torej na svojih območjih imeli vsa pooblastila v vojaških, upravnih in sodnih zadevah, sami pa so bili podrejeni generalatu oziroma vrhovnemu poveljstvu. Tovrstne spremembe seveda niso pozele le pohval, pač pa so večkrat naletele na nezadovoljstvo in odkrit odpor. Oblasti so namreč od krajišnikov pričakovale oziroma zahtevale večjo produktivnost, saj so upale, da bodo samozadostni. A vsi ti pritiski so med krajišniki vzbujali le slabo voljo, zlasti še, ker niso imeli možnosti odkupa od vojaške službe. Povrhu so, kakor piše Gruden, »namesto starodavnih vojvodov in knezov poveljevali avstrijski častniki, večinoma Nemci po rodu, kakor je tudi nemški uradni jezik izpodrinil domačo hrvatsko govornico«. Poleg tega so se čutili prikrajšane, ker so morali svojo značilno opravo zamenjati za vojaško monturo, krojeno po vzoru ogrskih regularnih enot.⁹⁴ Svoje je k slabi volji dodalo še izkoriščanje s strani častnikov, malverzacije, specifične ekonomske razmere, slabe letine in draginja. Nič čudnega torej ni, da so te razmere večkrat eskalirale v upore (na primer v severni Liki, okolici Senja in Brinja). Karlovški poveljujoči general Leopold baron Scherzer je že poleti 1746 zatrl upor v Liki, do podobnega večjega upora pa je prišlo tudi junija 1751, ko so se uprli pripadniki polka *Guicciardi*.⁹⁵

83 Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 391–393.

84 Prim. AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.22, Basse, 1779, fol. 2v.

85 O reformah v karlovškem generalatu gl.: Jurišič, *Karlovački generalat u reformama*.

86 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5.

87 Prim. Balić, *Lička krajiška*, str. 104.

88 O zgodovini enote gl. Vrkljan, *Lička pukovnija*.

89 Zgodovino enote predstavlja Bach, *Otocaner Regiments-Geschichte*.

90 O zgodovini enote gl. Paul Kussan, *Kratka povijest*; Holjevac, *Ogulinska pukovnija*.

91 V Hrvatskem državnem arhivu (HDA) v Zagrebu najdemo celoten fond, posvečen zgodovini enote (HR-HDA-442 – Slunjska graničarska pukovnija (fond)). – Za pomoč pri tem raziskovanju se zahvaljujem tamkajšnjemu višjemu arhivistu dr. Damirju Staniću.

92 *Oesterreichischer Erbfolgekrieg*, Bd. I, str. 496–497.

93 Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 198; Anderson, *The War*, str. 203–209.

94 Gruden, *Zgodovina*, str. 943.

95 Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. I, str. 500–506; Rothenberg, *The Military Border*, str. 31–32; Balić, *Lička krajiška*, str. 138–141, 158; Močanin, *Vojna krajina*, str. 36–40.

Tako se je Jernej s svojim slunjskim krajiškim polkom izkazal 19. junija 1757 v spopadu s prusko zaščitnico na hribu Kaltenberg (dan. *Studeneč*) med Kamnitzem (dan. Kamenice) in Kreybitzem (dan. Chřibská). Že dan prej (18. junija 1757) se je v bojih pri Krzehosesu (dan. Křečhoř) major Basaj izkazal, ko je s svojimi možmi zajel štiri sovražnikove topove. Tedanji brigadir baron Beck je o Basaju še navedel, da se je bojeval tudi v spopadih pri Nimburgu (dan. Nymburk), 35 km vzhodno od Prage, kjer so številčnejši avstrijski vojaki, med katerimi ni manjkalo hrvaških pripadnikov, napadli prusko kolono, ki jo je krčevito branil major Konstantin von Billerbeck (1713–1785). Ta si je zaradi uspešne obrambe tedaj prislužil prestižno odlikovanje *Pour le Mérite*.¹⁰⁹ V zvezi z boji pri Podiebradu (dan. Poděbrady) v osrednji Češki pa je baron Beck o Basaju zapisal, »da je zaradi spretne organizacije rešil velik del tamkajšnjih zalog«.¹¹⁰

Major Jernej Basaj se je v prihodnjih mesecih in letih vojne bojeval še v drugih večjih in manjših spopadih ter večkrat opozoril nase s hrabrostjo in sposobnim vodenjem zaupanih mu čet. 22. septembra 1758 se je bataljon Slunjcev pod poveljstvom majorja Basaja (*Passée*) izkazal v spopadu na Saškem pri kraju Klassendorf (*Classendorf*) blizu vasi Lohmen, vzhodno od Dresdna. Slunjci so v naskoku zavzeli sovražnikovo reduto in zaplenili dva topova.¹¹¹

Nekaj več o polku, v katerem je služil Basaj, o njegovi številčnosti in častnikih, ki so služili skupaj z majorjem, je moč razbrati tudi iz ohranjenih vojaških dokumentov, ki datirajo v november 1758, ko je polku poveljeval podpolkovnik Leopold grof Herberstein. Enota je, skupaj s prideljenimi vojaškimi častniki in častnimi člani, razporejenimi v 16 stotnij, štela 4104 mož. V polku je kot major služil Jernej Basaj, ki so ga vojaški pisarji tedaj zabeležili kot *Barthl. v. Passey*. Polk je takrat premogel tudi dve grenadirski stotniji pod poveljstvom stotnikov von Nienborga in von Pflachnerja. Obe skupaj sta šteli 240 mož.¹¹²

Slunjski polk krajišnikov se je še naprej bojeval v različnih spopadih in se še večkrat izkazal,¹¹³ skupaj z njim pa tudi major Jernej Basaj. Polkovnik Török je pričal o njegovi hrabrosti leta 1759 v

Upodobitev krajiških polkov leta 1762.

Vir: <https://i.pinimg.com/564x/c4/f3/54/c4f354623dacc486dee6beac3ac13b47jppg>.

bojih pri Schönfeldu (dan. Sulikow) v Šleziji.¹¹⁴ Basajeva hrabrost in sposobnost vodenja enote sta najbrž še dodatno vplivali na to, da je bil 21. marca 1760 povišan v podpolkovnika.¹¹⁵ Kot takšen je Jernej marca 1762 služil v polku pod poveljstvom polkovnika Dietricha von Adelsfelda, ki je tedaj razpolagal s 4078 aktivnimi možmi, ki jim lahko prištejemo še nekaj drugih predstavnikov štaba; to je pomenilo, da je bilo skupno število mož še nekoliko višje – 4095.¹¹⁶ S to enoto je Basaj dočakal februar 1763, ko je bil z mirovnimi pogodbami v Parizu in Hubertsburgu sklenjen mir, s katerim je Šlezija dokončno postala del pruskega kraljestva.¹¹⁷

¹⁰⁹ Prim. König, Konstantin von Billerbeck, str. 136.

¹¹⁰ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5–6.

¹¹¹ Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 447; Kronoskaf: Karlstädter-Szluiner Grenzer: https://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Karlst%C3%A4dter-Szluiner_Grenzer (22. 11. 2023).

¹¹² AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 4, Ktn. 5604, ST, Monats Tabella Novembri 1758.

¹¹³ Prim. Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 450, 458, 462–463.

¹¹⁴ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 6.

¹¹⁵ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 8.

¹¹⁶ AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 4, Ktn. 5604, ST, Monats Tabella Martio 1762.

¹¹⁷ Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 201.

POVELJNIK POLKA V VOJNI KRAJINI

Po koncu sedemletne vojne je podpolkovnik Jernej Basaj prvih nekaj mesecev še služil v Slunjskem krajiškem polku, a že poleti (27. junija) 1763 je prišlo do njegove premestitve k Ogulinskemu krajiškemu pehotnemu polku.¹¹⁸ Tako je prevzel poveljstvo nad polkom, ki mu je dotlej poveljeval tega leta preminuli polkovnik Johann Peczinger. Kot major je pri polku takrat služboval Casimir von Müller, avditor polka pa je bil Ludovicus Oppelt. Polk je bil sestavljen iz dveh grenadirskih in šestnajstih stotnij pešcev. Prvi stotniji grenadirjev je poveljeval stotnik Vajkard (*Weihard*) von Posarelli (*Bosarelli*), drugi stotniji pa stotnik Johann von Gollob. Ogulinski polk je tedaj štel 4081 za boj sposobnih mož, v štabu pa je bilo moč najti še 22 častnikov.¹¹⁹ Zanimivo je, da Paul Kussan in za njim Željko Holjevac¹²⁰ Basaja kot poveljnika polka prištevata šele od leta 1768, čeprav je dejansko že kot podpolkovnik poveljeval enoti vse od leta 1763.¹²¹

Čas po koncu sedemletne vojne je bil namenjen preureditvam in novim spremembam v Vojni krajini, s katerimi je obupne razmere skušal krajišnikom olajšati novi poveljnik feldcajgmojster baron Beck. Vojna leta so namreč spričo velikega pomanjkanja delovne sile opustošila tamkajšnje kmetijstvo. Posledično sta v letih 1764 in 1765 v Vojni krajini vladali beda in lakota. V ogulinskem polku so denimo za kruh uporabljali in mleli celo koruzna stebila, v liškem polku pa so posegali celo po drevesnem lubju. Da bi se razmere kolikor mogoče izboljšale, je baron Beck dovolil ustanovitev več žitnih trgov (na primer v Karlovcu, Otočcu, Bjelovarju, Koprivnici in Gospiču). Prav tako se je trudil, da bi krajišnikom s preureditvami enot¹²² ter z različnimi olajšavami zmanjšal breme vojaške službe.¹²³

Ogulinski krajiški polk je tedaj sestavljalo versko precej mešano moštvo. To se je odražalo tudi med civilnim prebivalstvom, kjer so do sredine 19. stoletja postopoma vzpostavili 23 katoliških in 14 pravoslavnih župnij (parohij), v Gojmirju pa je že od 17. stoletja deloval pravoslavni samostan. Najpomembnejše središče za izobraževanje otrok krajišnikov je bilo mesto Ogulin.¹²⁴

Pripadniki ogulinskega krajiškega polka, na čelu z Basajem, so se v času miru že soočali z novimi reformami v cesarskih oboroženih silah; med drugim so oblasti uvajale nove vojaške uniforme;¹²⁵ ob tem so morali pripadniki polka skrbeti zlasti za kordonsko (varnostno) službo, ki je imela tako carinsko kot poštno in sanitarno vlogo.¹²⁶ Seveda pa ne gre pozabiti tudi na njihovo vlogo mejnih stražnikov, ki naj bi se prvenstveno ukvarjali s preganjanjem različnih tihotapskih in roparskih tolp. Pri tem sicer niso bili vselej najbolj uspešni, saj naj bi razpolagali s premajhnim številom mož. Na šibke straže in težave, ki so jih povzročale roparske skupine, zaradi česar so nadležni razbojniki običajno zlahka ubežali roki pravice, je že leta 1761 in še leto pozneje opozarjal poveljnik Vojne krajine, grof Petazzi, ki pa ga je leta 1763 zamenjal general Philipp Levin baron Beck (1763–1764).¹²⁷

Prav leta 1768 je prišlo do nekaterih napadov in ropov, ki so se vsaj še eno generacijo ohranjali v ljudskem spominu na Kranjskem. Domnevno največji vpliv na to so imeli dogodki leta 1766, ko naj bi cerkev v Loškem Potoku in tamkajšnjega župnika oropali »vlaški roparji«. Z delom te roparske skupine naj bi pozneje obračunali krajišniki.¹²⁸ S tovrstnim preganjanjem in zasledovanjem roparskih tolp sta imela precej posla tudi ogulinski krajiški polk in njegov poveljnik Jernej Basaj. Ravno poleti 1768 je prišlo do poskusa roparskega napada na Ribnico, o čemer je podrobno pisala Dragica Čeč. Pri tem je iz arhivskih dokumentov navedla vrsto zanimivih poročil in obvestil o opaženi roparski skupini, ki naj bi konec junija iz Osmanskega cesarstva vdrla na območje otočanskega polka: »To novico pa so kmalu preklicali, češ da je poveljnik Bassi iz Ogulina prepredil prehod osmanskih podložnikov.«¹²⁹ V resnici v navedenem dokumentu med drugim beremo: »Hl. Oberstlieutnant Basse zu Ogulin die daruber den Cordon nicht passiert«, kar še dodatno izpričuje, da je šlo za poveljnika ogulinskega polka Jerneja Basaja.¹³⁰ Zanimivo pa je, da je Basajev naziv v tem zapisu še podpolkovnik, čeravno je prav v začetku julija 1768 dosegel novo povišanje in postal polkovnik.¹³¹

V skrbi za zaupano mu enoto in ob opravljanju drugih zadalžitev ni pozabil na svoje družinske člane. V tem času se je za vojaški poklic že od-

118 AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 3, Ktn. 5563, ST, Monats Tabella August 1763, Docierung.

119 AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 3, Ktn. 5563, ST, Monats Tabella July 1763.

120 Prim. Kussan, *Kratka povijest*, str. 45; Holjevac, *Ogulinska pukovnja*, str. 52.

121 Prim. AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 3, Ktn. 5563, ST, Monats Tabella August 1763.

122 O preureditvah, ki so specifično zadevale prav ogulinski krajiški polk, gl. Holjevac, *Ogulinska pukovnja*, str. 50–51.

123 Rothenberg, *The Military Border*, str. 42.

124 Kussan, *Kratka povijest*, str. 124, 140–143.

125 Prim. Hollins, *Austrian Frontier Troops*, str. 16–17.

126 Holjevac, *Ogulinska pukovnja*, str. 49–50.

127 Čeč, Ribnica, str. 523.

128 Čeč, Ribnica, str. 526.

129 Čeč, Ribnica, str. 529.

130 SI AS 7, šk. 60, R-2-4, 5. 7. 1768 in 8. 7. 1768.

131 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 8.

ločil starejši sin Karel, ki je leta 1769 služil prav v očetovi enoti in imel čin podporočnika.¹³² Njegov mlajši brat Emerik se je v vojski znašel nekoliko pozneje, kot se zdi, leta 1777.¹³³ Očetovemu budnemu očesu pa niso ušle niti hčerke, ki so počasi odhajale od doma. Tako je polkovnik Jernej Basaj leta 1770 pred oltar pospremil 25. marca 1754 rojeno hčerko Marijo Frančiško,¹³⁴ ki se je tedaj poročila s stotnikom Coličem, ki je izhajal iz znane senjske plemiške rodbine in je takrat služboval v očetovem polku.¹³⁵

»VON DER PIKE AUF«: NAPREDOVANJA JERNEJA BASAJA

Poleti 1771 je preteklo že več kot 397 mesecev oziroma 33 let in mesec dni, kar je Jernej Basaj služil v oboroženih silah in se udeleževal na bojnih poljanah.¹³⁶ To pa je bilo več, kot je tedanji vojaški pravilnik predpisoval, da mora imeti častnik, ki zaprosi za podelitev plemstva (*Militair-Privilegien*). Zato je tisto poletje polkovnik Basaj na dunajski dvor naslovil prošnjo za povzdig v plemiški stan. V njej je izrecno navedel, da je vojaško kariero in sedanji položaj dosegel »*von der Pike auf*«; torej od preprostega prostovoljca prek vseh vojaških stopenj pa vse do polkovnika. V prošnji oziroma njenem prepisu, presenetljivo, beremo, da je v vojsko vstopil kot 15-letnik, kar pa ne drži in gre morda za pisarjevo pomoto.¹³⁷ Rojen leta 1719 je bil leta 1738 v resnici v 19. letu starosti. Ne glede na to pa je moč njegovo vojaško napredovanje na kratko tabelarično predstaviti tako, kot so zapisali 15. junija 1771 v Karlovcu:

- prostovoljec (*Volonteur*): 1. marec 1738 – 44 mesecev
- pisar (*Fourier*): 1. januar 1742 – 52 mesecev
- podporočnik (*Unterlieutenant*): 9. maj 1746 – 21 mesecev
- nadporočnik (*Oberlieutenant*): 5. februar 1748 – 42 mesecev
- stotnik (*Hauptmann*): 2. avgust 1751 – 40 mesecev
- polkovni stražmojster (*Obristwachtmeister*) oziroma major: 18. december 1754 – 40 mesecev

¹³² AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 3, Ktn. 5564, ST, August 1769.

¹³³ AT ÖSTA/KA, Kartei für Musterlisten und Standestabellen 1740–1820, Bassee, Emerich Br. Dostopno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C9TD-T9Z8-F?i=1357&cat=106245> (23. 12. 2023).

¹³⁴ Vpis njenega rojstva in krsta najdemo v karlovški krstni knjigi župnije sv. Trojice (Župa sv. Trojstvo), ko je bil njen oče Jernej stotnik (*Capitanei*). Gl. HDA, Matične knjige, Župa sv. Trojstvo (Karlovac), R 1710–1820, str. 394.

¹³⁵ Holjevac, *Ogulinska pukovnija*, str. 54.

¹³⁶ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 8.

¹³⁷ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 10.

- podpolkovnik (*Obristlieutenant*): 21. marec 1760 – 100 mesecev
- polkovnik (*Obrister[sic]*): 1. julij 1768 – 35 mesecev.¹³⁸

Ker pa služba v vojaških vrstah ni bila dovolj, ni pozabil omeniti že obravnavanega udeleževanja na bojnih poljanah ter predložiti pisnih potrdil (*Atestatov*) posameznih poveljnikov; od Petazzija, feldcajgmojstra barona Becka in princa Pfalz-Zweibrücken-Birkenfelda (1724–1767) do polkovnikov Töroka, Johanna von Zedwiza, grofa Kasimirja Draškovića in Franza Friedricha von Vela (*Vehla*, † 1777). Vsi ti so pričali o tem, da je polkovnik Jernej Basaj spričo izkazane hrabrosti na bojišču in spretnega vodenja vojaštva v miru vreden te časti.¹³⁹ Iz priloženih atestatov pa se zdi, da je imel Jernej Basaj trdno namero pridobiti si plemiški stan. Atestate oziroma potrdila o udeleževanju na bojnih poljanah je namreč, kakor kažejo navedeni datumi, pri predpostavljenih zbiral že v času sedemletne vojne. Nekatera potrdila je pridobil tudi pozneje, mednje je gotovo sodilo pričanje grofa Petazzija, ki ga je ta podpisal 20. januarja 1769 v Ljubljani.¹⁴⁰ Ob tem se nehote zastavlja vprašanje: Čemu Basaj ni za plemstvo zaprosil že takoj ob izpolnjenih tridesetih letih vojaške službe? Kaj ga je pri tem oviralo oziroma zakaj tega ni storil, za zdaj žal ni znano. Je pa zato v prošnji iz leta 1771 mogoče zaslediti odsev Jernejeve hvaležnosti rodni Kranjski in staršem, ki so bili – kakor je zapisal – vselej zvesti vladarjevi podaniki. Na koncu prošnje je Jernej navedel, da je bil tedaj poročen s Frančiško, roj. Oberhauser, in oče štirih hčera ter dveh sinov.¹⁴¹

Vladarica Marija Terezija je Basajevi prošnji ugodila, saj je bil 24. avgusta 1771 povzdignjen v viteški stan. Ob tem je prejel plemiški grb, ki ga lahko opišemo takole: deljen in zgoraj razcepljen ščit. V zgornjem desnem rdečem polju stoji na zeleni podlagi navznoter obrnjen žerjav v naravnih barvah, ki v dvignjeni desni nogi drži kamen. V zgornjem levem srebrnem polju stoji navznoter obrnjen pokončen rdeč lev z odprtim gobcem. V spodnjem zlatem polju so tri modre prečke poševno desno. Nad ščitom kronan turnirski šlem z rdeče-srebrnim in modro-zlatim pregrinjalom. Iz krone rasteta črni orlovi perutnici, med njima štiri nojeva peresa - zlato, modro, srebrno in rdeče.¹⁴² Podeljeno plemstvo je zajelo tudi otroke in ženo.

¹³⁸ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 8.

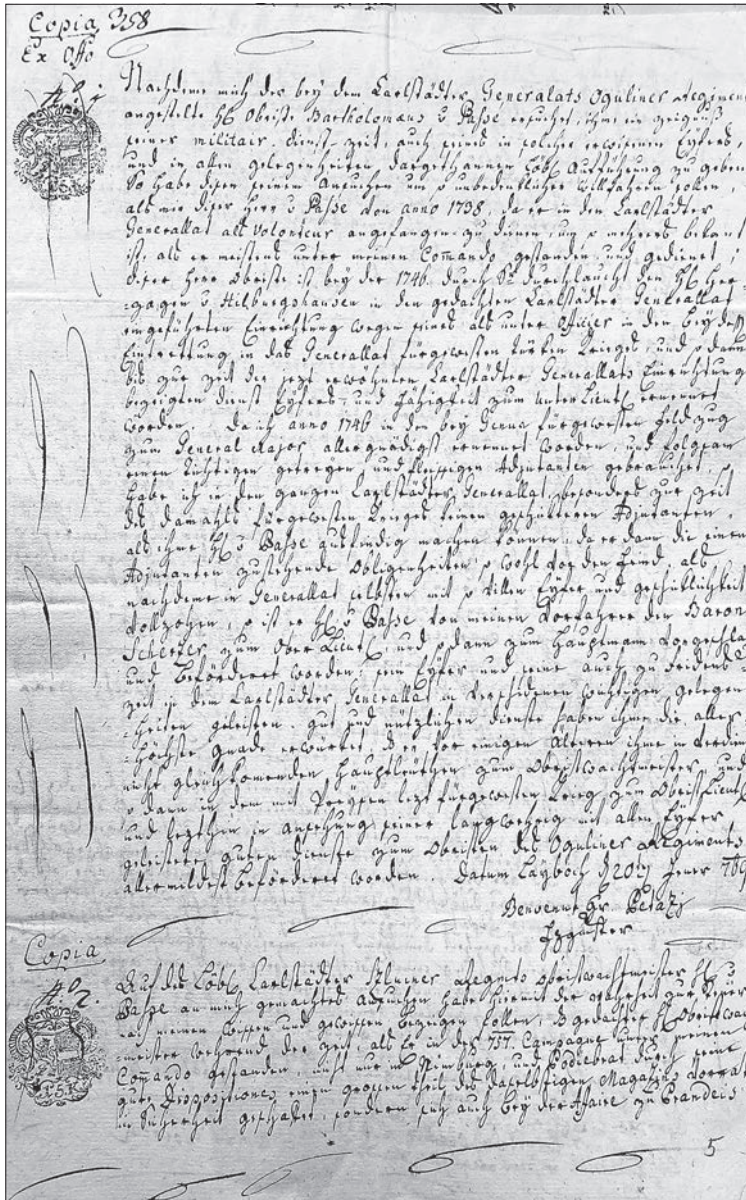
¹³⁹ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5–6.

¹⁴⁰ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 5.

¹⁴¹ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771, fol. 11v.

¹⁴² AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.21, Basse 1771. – Za blazon Basajevga grba se zahvaljujem dr. Mihi Preinfalku.

Prva stran Petazzijevega atestata, pisanega v Ljubljani leta 1769 (AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.2I, Basse 177I, fol. 5).

Polkovnik Jernej pl. Basaj je po teh dneh časti in veselja še naprej služboval v Ogulinskem krajiškem polku. Ta je ves čas doživljal spremembe, nekateri častniki in vojaki so se upokojevali, druge so premeščali, nekateri so umirali. Holjevac in Kussan navajata, da naj bi polk novega poveljnika dobil že leta 1773,¹⁴³ kar pa je v nasprotju s pregledanimi polkovnimi vojaškimi tabelami. Tako je bil denimo Ogulinski krajiški pehotni polk v resnici še maja 1775 pod poveljstvom polkovnika pl. Basaja (*Bartholomeus von Bahsse*). Podpolkovnik je bil Georg von S(z)illy, majorja pa v Ljubljani rojeni Vajkard pl. Posarelli (*Bosarelli*)¹⁴⁴ in Carl von

Wiedewnitz. Polkovni profos je bil Petar Mihelić. Štab je bil tedaj – v primerjavi z letom 1763 – nekoliko reduciran, saj je štel le 13 mož. Kot nezasedeno mesto je v tabeli navedeno mesto polkovnega računovodje. Je pa zato enota, skupaj z dodeljenimi in častnimi pripadniki, štela 3119 mož. Ob tem velja omeniti še nekatere častnike, ki jih najdemo na seznamu enote in katerih priimki izkazujejo, da je šlo v veliki meri za častnike srbske ali hrvaške narodnosti, ni pa izključeno, da je kateri izmed njih prihajal tudi iz Kranjske ali Stajerske (prim. Sovič, Pfeiffer, Magdič, Špehar, Luketič). Na seznamu je tu še vedno moč najti tudi Basajeva sina Karla, ki je bil tedaj že nadporočnik. A bolj kot to je zanimivo, da je bil med Basajevimi stotniki tudi »*Carrel von Prescheren*«.¹⁴⁵ Zdi se, da

¹⁴³ Holjevac, *Ogulinska pukovnja*, str. 55. Ta podatek navaja tudi Kussan, *Kratka povjest*, str. 45.

¹⁴⁴ Posarelli je pozneje postal celo generalmajor in dosegel baronstvo. Gl. https://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGenerals.html#P47 (18. 5. 2023).

¹⁴⁵ AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 3, Ktn. 5566, ST, Monnats Tabella, Maio 1775.

je izhajal iz družine Prescheren von Heldenfeld, pozneje pa je postal polkovnik Gradiščanskega krajiškega pehotnega polka in celo baron.¹⁴⁶

GENERALMAJORSKI ČIN IN BARONSTVO

Maja 1775 je bil polkovnik Basaj še zadnjič podpisan pod mesečno poročilo o sestavi enote.¹⁴⁷ Tedaj se je namreč že poslavljajal od svojega polka, saj je bilo že aprila znano, da bo premeščen v poveljstvo karlovskega generalata. Zanimivo pa je, da se je v tem izkazu polka podpisal še kot polkovnik, čeprav je bil tedaj skoraj gotovo že obveščen o napredovanju; 25. aprila 1775 je namreč postal *General-Feldwachtmeister* oziroma generalmajor.¹⁴⁸ Povišanje v generalmajorski čin pa v Vojni krajini še zdaleč ni bilo samoumevno in je potekalo po precej zapletenih poteh, kakor piše Duffy, povrh pa se je do takšnega napredovanja prišlo zelo počasi. Pri tem je Duffy navedel mnenje generala Laudona, ki je leta 1761 vladarici Mariji Tereziji poročal, da od vseh polkovnikov v karlovskega generalatu, ki so tedaj služili na bojišču, ni niti enega, ki bi mu lahko popolnoma zaupal poveljevanje enotam v postojankah. Deloma je do tega nezaupanja sicer prihajalo tudi zato, ker mnogi niso bili najbolj vešč branja in pisanja ter so imeli s tem nemalo težav.¹⁴⁹ A ne glede na to je Basaj generalski čin naposled le dosegel. Ob tem dosežku se je skupaj s soprogo tudi preselil. Dotlej je, če gre verjeti nekaterim poročilom in noticam, z družino živel v kraju Otočac. Generalova žena je bila te selitve, kakor je mogoče razbrati iz pisma, naslovljenega na Petra Pavla Glavarja, nadvse vesela, saj so se takrat sprva preselili iz njej neljubega Otočca bliže cesti, ki pelje iz Senja v Karlovec. Dejansko je bilo pismo, datirano leta 1777, napisano v Brinju, v ličko-senjski

županiji, najbrž v tamkajšnji trdnjavi.¹⁵⁰ Holjevac namreč piše, da je Basaj v tej trdnjavi preživel dve leti, ko je bil grad tudi zadnjič temeljito popravljen.¹⁵¹ Leta 1778 se je generalmajor Jernej pl. Basaj preselil v Karlovec.¹⁵² Od tam se je Petru Pavlu Glavarju tistega leta že oglasila tudi Jernejeva soproga.¹⁵³

V tem času je generalmajor Basaj opravljal različne službe, bil je denimo brigadir v karlovskega generalatu, pa tudi član različnih regulacijskih komisij.¹⁵⁴ Že septembra 1777 je vladarica Marija Terezija sklenila, da je treba v interesu razvoja trgovine mesto Karlovec in druge predele čim prej predati civilni upravi. To delo je bilo zaupano velikemu županu Josipu Maljahtu in generalu Basaju. Komisija se je morala ukvarjati in urejati obseg in razmejitve območij Karlovca, tj. katera so sodila v civilno in katera v vojaško pristojnost.¹⁵⁵

Basajev baronski grb (AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.22, Basse, 1779, fol. 7).

146 Prim. *Ausgsburgische Ordinari Postzeitung*, 3. 10. 1795; gl. tudi https://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGeneralsP.html#P47 (t. 5. 2023).

147 AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 3, Ktn. 5566, ST, Monnats Tabella, Maio 1775.

148 NMS, arhiv, šk. 1914/3, št. 286, An die Direktion, 10. 9. 1914; Schmidt-Brentano, *Kasierliche*, str. 9. – Zanimivo je, da Bach kot datum napredovanja in premestitve navaja 20. maj 1775 (Bach, *Otocaner Regiments-Geschichte*, str. 48). V zadnji knjigi o Ogulinskem krajiškem polku pa Holjevac celo piše, da naj bi Basaj v čin generala napredoval šele leta 1778 (Holjevac, *Ogulinska pukovnja*, str. 58). To je, kot kaže, v nasprotju z vsemi doslej znanimi podatki, avtorjevo navedbo pa še dodatno pobija Basajev podpis v pismu iz leta 1777, naslovljenem na Petra Pavla Glavarja, kjer je pri podpisu mogoče zaslediti kratico, ki označuje generalmajorja in ne več polkovnika. Prim. AGB, f. 5, 1777 IX/10, Studenec. Basajevo pismo Glavarju.

149 Duffy, *Instrument of War*, str. 343.

150 AGB, f. 5, 1777 X/14 Studenec. Pismo Basajeve žene Glavarju.

151 Holjevac, *Ogulinska pukovnja*, str. 58. – Prav tam avtor navaja, da je bil Basaj še dve leti (1776–1778) poveljnik Ogulinskega krajiškega polka, a ga v polkovnih izkazih ne najdemo več. Še več, mesto polkovnika je bilo izpraznjeno od maja 1775, kakor beremo v mesečni tabeli za november 1777. V resnici je polku že od Basajevega odhoda poveljeval tedanji podpolkovnik Georg Szilly. Prim. AT ÖSTA/KA, Pers MLST I, GIR 3, Ktn. 5566, ST, Monat Tabella Juni 1775; Monat Tabella November 1777.

152 Bach, *Otocaner Regiments-Geschichte*, str. 83.

153 Prim. AGB, f. 5, 1778 XI/19, Karlovec. Pismo Basajeve žene Glavarju. – Za vsa posredovana pisma se iskreno zahvaljujem mag. Štefanu Petkovšku.

154 AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.22, Basse, 1779, fol. 3–3v. – O Jernejevem delu v komisijah gl. tudi Vaniček, *Special-Geschichte*, Bd. II, str. 261–262.

155 Lopašić, *Karlovac*, str. 50.

Kapela sv. Jožefa na Lanšprežu in v njej spominska plošča Jerneju Basaju (foto: Anton Koželj).

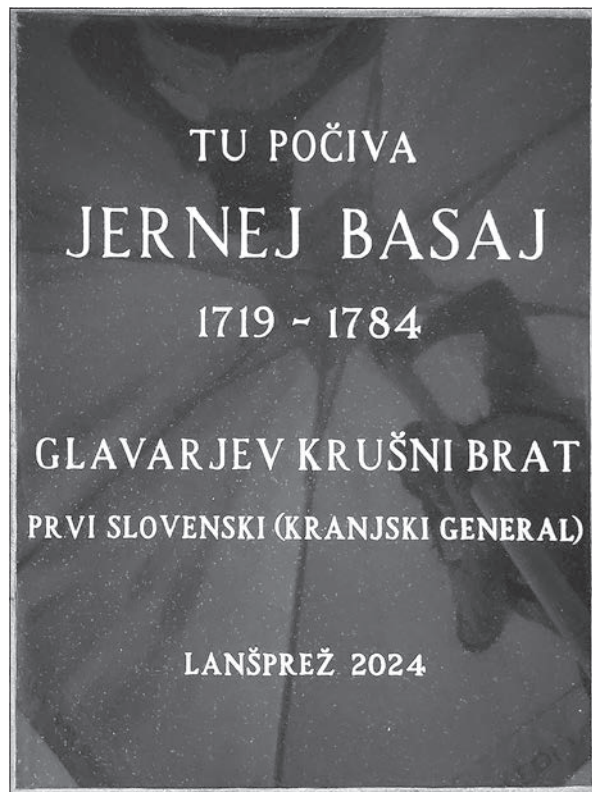
Kot brigadir je generalmajor Basaj sodeloval tudi v regulacijski komisiji tako v Karlovcu kot na Reki, kamor ga je napotila vojaška oblast. V zadovoljstvo nadrejenih je izpolnil njihova pričakovanja.¹⁵⁶ Prav ti uspehi so najbrž botrovali temu, da je Basaj leta 1779 dunajski dvor zaprosil za baronstvo. V prošnji je večinoma ponovil navedbe o svojem angažmaju v različnih minulih vojnih spopadih ter dodal dosežke in uspehe iz karlovškega generalata ter različnih komisij. Prošnji je dunajski dvor ugodil, tako da je 31. decembra 1779 generalmajor Jernej Basaj dobil še baronski naslov, častni naziv »blagorodni« in nekoliko izboljšan baronski grb. Ta se od prvotnega ni bistveno razlikoval, dobil je le baronsko krono nad ščitom in dva dodatna šlema.¹⁵⁷

Generalmajor baron Basaj je tudi v prihodnjih mesecih opravljal zaupane mu službe. Tako je bil denimo leta 1781 začasni (interim) poveljnik karlovške trdnjave, takrat je opravil tudi inšpekcijski obisk enot, kot začasni poveljnik pa je odobril gradnjo gostišča v Krasnu, ki pa nato ni bilo nikoli zgrajeno.¹⁵⁸ Leta 1783 je bil baron Basaj v Karlovcu navzoč ob obisku cesarja Jožefa II. Ta je tedaj ukazal precej izboljšav, med drugim izgradnjo nove orožarne. Za njenega poveljnika

¹⁵⁶ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.22, Basse, 1779, fol. 3–3v.

¹⁵⁷ AT ÖSTA/AVA Adel HAA AR 48.22, Basse, 1779, fol. 8.

¹⁵⁸ Bach, *Otocaner Regiments-Geschichte*, str. 57.

je bil že 28. maja tega leta postavljen prav baron Basaj.¹⁵⁹

GENERALOVA SMRT

Ob vseh zaupanih nalogah je Basaj ostajal v pisnem stiku s pobratimom Petrom Pavlom Glavarjem, ki se je leta 1766 preselil v grad Lanšprež na Gomili pri Trebnjem. Prav tja je barona Basaja vodila pot v prvih dneh januarja 1784, ne da bi slutil, da bo to njegovo poslednje potovanje. Časopis *Laibacher Zeitung* je namreč že 22. januarja 1784 objavil vest, ki se v prostem prevodu glasi: »12. januarja je v Lanšprežu, nedaleč od Novega mesta, pri gospodu duhovniku Glavarju umrl generalmajor von Basse, brigadir in poveljnik trdnjave Karlovac. Polkovnik grof Fugger je ob prejemu poročila o tem, skupaj s preostalim častniškim zborom in vojaki, zapustil Novo mesto in se odpravil k tri ure oddaljenemu Lanšprežu, da bi bili navzoči pri njegovem pogrebu in ga počastili s trojno častno salvo.«¹⁶⁰ Presenetljivo se te časopišne navedbe o času smrti nekoliko razlikujejo od zapisa v mrliški matični knjigi župnije Mirna: »15. januarja je bil pokopan general Jernej baron Basaj (*Bartholomaeus liber baro de Bassee*), ki je prišel na Lanšprež 13. januarja, da bi obiskal osebnega prijatelja. 14. januarja okoli treh zjutraj ga je zadela

¹⁵⁹ Lopašič, *Karlovac*, str. 62.

¹⁶⁰ *Laibacher Zeitung*, 22. 1. 1784.

možganska kap in njegov osebni prijatelj, nadvse častiti gospod Peter Glavar, ga je pred smrtjo previdel z vsemi potrebnimi zakramenti. Pokopan [je] pri Sv. Jožefu na Lanšprežu.«¹⁶¹ V tej kapeli ga je pokopal Glavar sam, ne da bi vedel, da bo kmalu, že čez deset dni, 24. januarja 1784, pobratimu sledil tudi sam. Tudi njega so pokopali v kapeli sv. Jožefa, ki pa so jo v Mantuanijevem času [1914] uporabljali »kot gospodarsko poslopje«.¹⁶²

NAMESTO SKLEPA

Kakor že omenjeno, je v slovenskem prostoru Basajev pobratim, duhovnik, dobrotnik in gospodarstvenik Peter Pavel Glavar, mnogo bolj poznan od Jerneja barona Basaja, ki je bil doslej v njegovi senci. Tega so se zavedali že v začetku 20. stoletja, zato ne preseneča Mantuanijeva korespondenca in vprašanja, ki jih je pošiljal na različne naslove, saj je upal, da bo pridobil dovolj gradiva za ustrezno predstavitev generala iz Vopovelj. Še več, iz ohranjenega koncepta pisma, ki je bilo namenjeno arhivarju Emilu pl. Laszowskemu v Zagreb, izvememo, da je »Deželni odbor kranjski« želel prepeljati »zemske ostanke zaslužnih sinov Kranjske v njihov rojstni kraj, kjer po njegovih dobrodelnih ustanovah še živi spomin na Peter Pavel [sic] Glavarja. Nagrobnik bi krasila spominska plošča¹⁶³ s portreti obeh mož.« V ta namen je v Zagreb poslal poizvedbo za morebitnimi potomci obravnavane rodbine ter prošnjo, da bi našli portret barona Basaja.¹⁶⁴ Žal odgovora na te poizvedbe v ohranjeni Mantuanijevi korespondenci ni, pa tudi do portreta, kakor se zdi, ni prišel. Najbrž tudi ni vedel, da je tak portret nekoč res obstajal. V Glavarjevem arhivu namreč hranijo pismo, ki ga je vdova generala Basaja 2. marca 1784 pisala Jožefu Tomelju (1746–1797) in v katerem je omenila, da je bil Jernej Basaj še kot polkovnik ogulinskega krajiškega polka zares portretiran, portret pa je bil nato poslan v Komendo.¹⁶⁵ Iskanje te Basajeve upodobitve torej še danes pomeni izziv raziskovalcem, kar velja tudi za raziskovanje življenjskih usod njegovih potomcev. Tudi ti bi si najbrž zaslužili dodatno predstavitev, saj so v pričujočem prispevku le bežno omenjeni. Namenoma, saj je ta imel prvenstveni namen osvetliti in predstaviti

življenjsko pot Jerneja Basaja. Ta nam pokaže, da se je bilo mogoče tudi v 18. stoletju iz preprostega kranjskega prostovoljca s predanostjo, hrabrostjo in spretnostjo v vojaških vrstah postopoma zavihetati do čina generalmajorja in plemiškega naslova. Resda kot general Basaj ni nikoli poveljeval na bojišču, je pa kot takšen uspešno deloval pri različnih nalogah v Vojni krajini. To je najbrž še dodatno pripomoglo k pridobitvi baronskega naslova. Kljub vsem doseženim visokim častem pa Basaj ni pozabil na svoje korenine in svojega pobratima, s katerim ga je vezala neuničljiva vez prijateljstva. Morda je lahko prav zato življenjska pot generalmajorja Jerneja barona Basaja spodbuda tudi vsem za prihodnje čase.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AGB – Arhiv Glavarjevega beneficija

AT ÖSTA – Österreichisches Staatsarchiv

AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv
Adelsakten

KA – Kriegsarchiv Wien

Kartei für Musterlisten und Standestabellen
1740–1820 (<https://www.familysearch.org>)

Pers (Personalunterlagen), MLST (Musterlisten und Standestabellen der k. k. Armee), I, GIR (Grenzinfanterieregimenter)

HR-HDA – Hrvatski državni arhiv

HDA-442 – Slunjska graničarska pukovnija (fond).
HDA, Matične knjige, RMK Župa sv. Trojstvo
(Karlovac), R 1710–1820.

NMS – Narodni muzej Slovenije

Arhiv NMS.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

Matične knjige (<https://data.matricula-online.eu/sl/slovenia/ljubljana/mirna/01473/?pg=29>): RMK Cerklje na Gorenjskem 1710–1726; RMK Ljubljana – Sv. Nikolaj 1712–1722; MMK Mirna 1771–1801

SI AS – Arhiv Republike Slovenije

AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem.
AS 1073, Zbirka rokopisov.

KORESPONDENCA

Deželak Trojar, Monika. Nekaj raziskovalnih izsledkov (elektronsko pismo hrani avtor).

¹⁶¹ NŠAL, ŽA Mirna, Matične knjige, M 1771–1801, str. 54.

¹⁶² NMS, arhiv, šk. 1914/3, št. 286, šte. 691/1914, Koncept.

¹⁶³ Predsednik Regijske čebelarske zveze Anton Koželj je na pobudo pisatelja Ivana Sivca dal v tla kapelice sv. Jožefa na Lanšprežu vzdati spominsko ploščo kranjskemu generalu Jerneju Basaju. Na ta način je, sicer nekoliko drugače, kakor je upal Mantuani, vendarle izpolnjena ta dolgoletna ideja o spominskem obeležju.

¹⁶⁴ NMS, arhiv, šk. 1914/3, št. 286, šte. 691/1914, Koncept.

¹⁶⁵ AGB, f. 6, 1784 III/2 Karlovec. Pismo vdove po generalu pl. Basaju Tomlju.

ČASOPISI

Ausgsburgische Ordinari Postzeitung, 1795.

Laibacher Zeitung, 1784.

LITERATURA

- Anderson, Matthew Smith: *The War of the Austrian Succession, 1740–1748*. London, New York: Longman, 1995.
- Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz, 1711–1765 (Band 6/4)*. Graz: Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz, 2002.
- Angeli, Moriz von: Der Krieg mit der Pforte 1736 bis 1739. *Mitteilungen des k. k. Kriegsarchivs*, 1881, str. 247–338.
- Avdić, Admir: *Avstrijsko-turška vojna na področju Bosne 1737–1739: banjaluška bitka 4. avgusta 1737* (diplomska naloga). Maribor, 2012.
- Bach, Franz: *Otocaner Regiments-Geschichte: Vom Ursprung dieser Gegend, ihrer Bevölkerung und ihrer Schicksale*. Karlstadt: Prettner, 1853.
- Balić, Juraj: Baron Franz von der Trenck and his panderers in British newspaper articles. *Acta Histriae* 26, 2018, št. 2, str. 449–472.
- Balić, Juraj: *Lička krajiška pješačka pukovnija u razdoblju od 1736 do 1809. godine* (doktorska disertacija). Zagreb, 2019.
- Basset, Richard: *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army, 1619–1918*. New Haven: Yale University Press, 2015.
- Benedik, Metod: Glavarjeva življenjska pot. *Glavarjev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1999, str. 81–92.
- Bojničić, Ivan: *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1899.
- Bruckmüller, Ernst: *Avstrijska zgodovina*. Ljubljana: Slovenska matica, 2017.
- Capuder, Karol: *Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17*. Ljubljana: Karantanija, 2005.
- Čeč, Dragica: Ribnica v primežu strahu pred roparji – poskus vpada roparske skupine v Ribnico leta 1768. *Kronika* 66, 2018, št. 3 (Iz zgodovine Ribnice na Dolenjskem), str. 515–536.
- Duffy, Christopher: *Instrument of War: Volume I – The Austrian Army in the Seven Years War*. Solihull: Helion & Company, 2020.
- Duffy, Christopher: *The Army of Maria Theresa. The Armed Forces of Imperial Austria, 1740–1780*. Daventria: De Lange, 1977.
- Glavan, Nina in Maček, Lara Hana: Glavarjeva rejniška družina. (Ne)poznani Glavar: O življenju Petra Pavla Glavarja in njegovem času (ur. Štefan Petkovšek). Komenda: Občina Komenda in Ustanova Petra Pavla Glavarja, 2022, str. 49–58.
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda, Del I*. Celje: Mohorjeva družba, 1992.
- Holjevac, Željko: *Ogulinska pukovnija (1746.–1873.)*. Ogulin: Ogranak Matice hrvatske, 2012.
- Hollins, David: *Austrian Frontier Troops 1740–98*. Oxford, New York: Osprey, 2005.
- Jurišić, Ivan: Karlovački generalat u reformama Habsburškoga dvorskog apsolutizma. Primjer Hildburghausenovih reformi (1737–1749.) (doktorska disertacija). Zagreb, 1998.
- König, Anton Balthasar: Konstantin von Billerbeck. *Biographischen Lexikon aller Helden und Militairpersonen, welche sich in Preußischen Diensten berühmt gemacht haben*. Band I. Berlin: Arnold Wever, 1788, str. 136.
- Kosi, Miha in Bizjak, Matjaž in Seručnik, Miha in Šilc, Jurij: *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. Ljubljana: Založba ZRC, 2021 (Druga e-izdaja, verzija 2.0) (Slovenska historična topografija 1). (https://topografija.zrc-sazu.si/sht/files/SHT-Kranjska_web2.0.pdf)
- Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana: Tiskarna Slovenija, 1937.
- Krajnc, Marijan: *Slovenska vojaška inteligenca*. Grosuplje: Grafis Trade, 2005.
- Krueger, Rita: The Many Lives of Franz von der Trenck. *Austrian History Yearbook* 50 (2019), str. 34–57.
- Kussan, Paul: *Kratka povijest Treće ogulinske narodne graničarske pješađijske regimente*. Zagreb: SKD Prosvjeta, 2010.
- Lamprecht, Rajmund: *General Jernej Basaj* (tipkopis), 2023 (hrani Ivan Sivec).
- Lavrenčić, Ivan: *Zgodovina cerkljanske fare*. Ljubljana: A. Golobič, 1890.
- Lopašič, Radoslav: *Žumberak crte mjestopisne i poviestne*. Zagreb: Dionička tiskara, 1881.
- Lopašič, Radoslav: *Karlovac – Poviest i mjestopis grada i okolice*. Zagreb: Matica hrvatska, 1879.
- Lopašič, Radoslav: Zapovjednici vojske i obrane Krajinne hrvatske proti turskoj sili pod kraljevi iz kuće Habsburške do god. 1750. *Spomenici Hrvatske krajine*, sv. III. Zagreb: JAZU, 1889, str. 464–473 (<https://vojnakrajina.ffzg.unizg.hr/zapovjednici-vojske-i-obrane-krajine/>).
- Luschin von Ebengreuth, Arnold: *Styria cut into pieces, Two Memorials*. Graz: Buchhandlung Moser, 1921.
- Malleson, George Bruce: *Loudon: A Sketch of the Military Life of Gideon Ernest: Freiherr Von Loudon, Sometime Generalissimo of the Austrian Forces*. London: Chapman and Hall, 1884.
- Milković, Kristina: Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.). *Povijesni prilozi* 25, 2006, št. 31, str. 161–182.
- Moačanin, Fedor: Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787. *Vojna krajina. Povjesni pregled – Historiografija – Rasprave*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1984, str. 31–34.

- Molek, Martin: *General Lavdon, oče vojakov imenovan*. Novo mesto: J. Krajec, 1886.
- Oesterreichischer Erbfolgekrieg 1740–1748, Bd. I (*Kriege unter der Regierung der Kaiserin-Königin Maria Theresia*). Wien: K. u. k. Kriegsarchiv, 1896.
- Pregelj, Ivan: *Peter Pavel Glavar: lanšpreški gospod*. Celje: Mohorjeva družba, 1983.
- Rechfeld, Philipp Jacob: Peter Glavar. *Mittheilungen des Historischen Vereins fur Krain*, 1848, str. 29–42.
- Rothenberg, Gunther: *The Military Border in Croatia, 1740–1881. A Study of an Imperial Institution*. Chicago: University Press, 1966.
- Schmidt-Brentano, Antonio: *Kasierliche und k.k. Generale (1618–1815)*. Wien: Österreichisches Staatsarchiv, 2006 (dostopno tudi na: <http://www.historie.hr/heritage/heritage/pdf/schmidt-brentano2006.pdf>).
- Simoniti, Vasko: *Turki so v deželi že: turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba, 1990.
- Simoniti, Vasko: *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.
- Sivec, Ivan: *In večno bodo cvetele lipe: roman o Petru Pavlu Glavarju, župniku komende sv. Petra, velikanu dobrote, ljubezni in obnove človeških src*. Celje: Mohorjeva družba, 1991.
- Sivec, Ivan: *Vse generalove skrivnosti: razburkano življenje in pretresljiva smrt prvega slovenskega generala Jerneja Basaja*. Mengeš: Ico, 2024.
- Stegar, Rok: Uvedba vojaške obveznosti in druge terzizjanske vojaške reforme. *Marija Terezija – med razsvetljenskimi reformami in zgodovinskim spominom* (ur. Miha Preinfalk, Boris Golec). Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa: Založba ZRC, 2018, str. 451–462.
- Szabo, Franz A. J.: *The Seven Years War in Europe, 1756–1763*. Harlow: Pearson Longman, 2008.
- Škafar, Vinko: Glavarjeva pastoralna dejavnost. *Glavarjev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1999, str. 93–108.
- Štih, Peter in Simoniti, Vasko: *Na stičišču svetov: slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Turk, Meta: Nekaj drobcev iz zgodovine družine Petazzi. *Kronika* 63, 2005, št. 3 (Iz zgodovine Krasa), str. 531–546.
- Vaniček, Franz: *Specialgeschichte der Militärgrenze, aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, Bd. I–IV. Wien: Kaiserliche Hof- und Staatsdruckerei, 1875.
- Volčjak, Jure: *Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonov goriške nadškofije 1752–1757*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022 (Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774; 5).
- Vrhovec, Ivan: *Slavni Slovenci; II. Peter Pavel Glavar. Ljubljanski zvon* 5/6, 1885, str. 352–360.
- Vrkljan, Joso: *Lička pukovnija kroz povijest*. Gospić: Veučilište Nikola Tesla u Gospiću; Ogranak Matice hrvatske u Gospiću, 2022.
- Wheatcroft, Andrew: *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*. New York: Basic Books, 2008.
- Wrede, Alphons: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht: die Regimente, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*, Bd. I. Wien: L. W. Seidel, 1898; Bd. V. Wien: L. W. Seidel, 1903.
- Wurzbach, Constant von: Beck, Philipp Lewin Freiherr von. *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich*, Bd. I. Wien: L. C. Zamarski, 1856, str. 214.

SPLETNI VIRI

Krajnc, Marijan F.: Zgodovinski spomin
<https://freeweb.t-2.net/Vojastvo/Z25-sloint-dodatno.html>

Kronoskaf: Karlstädter-Szluiner Grenzer
https://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Karlst%C3%A4dter-Szluiner_Grenzer

Napoleon Series:
https://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGeneralsP.html#P47

SUMMARY

From a peasant's homestead to the title of baron: an outline of the life of major general Jernej Basaj (1719–1784)

A figure constantly present in the shadow of the priest, patron, and economist Peter Pavel Glavar, whose three-hundredth anniversary fell in 2021, was that of his brother from his fostering family, Jernej Basaj (Bart-holomäus Basse(e)), born in 1719. Drawing on newly discovered archival documents, literature, and newspapers, the paper focuses on the hitherto overlooked life of a peasant's son, Jernej Basaj. After initially pursuing his studies in Ljubljana and probably also partly in Graz, he decided to embark on a military career. His service as a volunteer led him to the Military Frontier, where he joined the Grenzer captaincy commanded by Count Sigmund Benvenuto Count von Petazzi (1699–1784). The entrepreneurial skills and bravery that he demonstrated in the final phase of the Austrian-Ottoman War (1737–1739) earned Basaj a promotion to the rank of scribe. Holding this position, he then served across the battlefields spanning Bavaria, Italy, and Silesia during the so-called War of the Austrian Succession

(1740–1748). In battles, he distinguished himself for his bravery and skill and continued to receive promotions until at the end of the war in 1748 he was granted the rank of First Lieutenant. He joined Petazzi's Slunj Infantry Regiment in the Military Frontier, which was undergoing extensive reform, triggering a wave of discontent among frontiersmen and insurgencies that were suppressed by the imperial army. Amidst these tensions, Jernej Basaj managed to find himself his life partner, Frančiška Oberhauser, and married her. The couple had two sons, Karel and Emerik, and four daughters: Frančiška, Viktorija, Elizabeta, and Antonija. Despite his growing family, however, Jernej Basaj continued to receive further promotions, being appointed to the rank of captain in 1751 and to that of major only three years later. Holding this rank, he took part in the battles of the Seven Years' War, in which he distinguished himself on several occasions. In 1760, he thus attained the rank of Lieutenant Colonel and returned to the Military Frontier after the end of the Seven Years' War.

There, he was transferred to the Ogulin Frontier Infantry Regiment in 1763 and assumed command over the unit maintaining the cordon sanitaire. During that time, his oldest son Karel served under his command after deciding to take on a military career as well. In 1768, Jernej Basaj became a colonel and in 1771, after thirty-three years of military service, he successfully applied for the title of nobility. In 1775, Jernej von Basaj awaited another promotion, this time to the rank of major general, and in 1779 successfully applied for baronial title. In January 1784, he paid a visit to Peter Pavel Glavar, who resided at Lanšprež Castle (Germ. Landspreis) in Gomila near Trebnje at the time and died on 14 January 1784. Peter Pavel buried him, unsuspecting that he, too, would meet the same fate no later than 24 January 1784. The paper sheds light on the dynamic life of Jernej Basaj, who in the tumultuous eighteenth century evolved from a humble peasant boy from Carniola to a general, crowned with honour, glory, and the title of baron.

Peter Pavel Glavar, pobratim Jerneja Basaja (dLib).

